

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Efendimiz Hz. Muhammed'e, diğer peygamberlere, yakınlarına ve dostlarına salât ve selam olsun.

Bu kitabı yazmamızın asıl nedeni, insanlar üzerinde gözlemlediğimiz tembelliktir.¹

1 Burada tembellikle kastedilen şey, öğrenilen ilimle amel edilmemesidir. İmam Şa'rânî; Gazzâlî ve İzzeddin b. Abdüsselâm'ın "Ömrümüzü tembellikle geçirdik." dediklerini nakleder. Bu sözü, Hücetü'l-İslâm İmam Gazzâlî Şeyh Ebû Muhammed el-Bâziğânî'ye ve Şeyhülislâm İzzeddin b. Abdüsselâm Şeyh Ebû'l-Hasen eş-Şâzeli'ye tâbi olup tasavvufun tadına vardıklarında söylemişlerdir. Yoksa her iki zat da ilimleriyle bu ümmete ışık tutmuşlardır.

Yine Şa'rânî, İmam Gazzâlî'nin "Fukahânın ilminin bir hicaptan ibaret olduğunu gördük. Keşke ömrümüzü bununla heba etmeseydik." dediğini nakleder. Gazzâlî'nin bu sözü üzerine ariflerden biri, "Niye hicap olsun ki? Bu ilimleri tahsil ettikten sonra kâinattaki mevcudata baksan aksine gözlerinden hicabın kalktığını, mevcudatın Allah'ın varlığına birer delil teşkil ettiğini görürsün." demiştir. İmam Gazzâlî bu nasihat doğrultusunda ilim tahsil etmiş ve ilimlerin, insanı Allah'a (c.c.) ulaştırdığını görmüştür. Bunun neticesinde düşünceleri değişmiş ve ilim tahsili hakkında şöyle demiştir: "İlim, insanın gözünden hicabı kaldıran bir nurdur. İlim ancak öğrenirken ve öğretirken ihlâslı ve samimi olmayan kişilere hicap olabilir."

Şa'rânî, Şeyh Ğânim el-Makdisî'nin, tüm müridlerini önce nahiv ilmi yolundan geçirerek Allah'ın huzuruna vardırıldığını naklederken tam da bu noktaya vurgu yapmaktadır.

İmam Şa'rânî, sözünü ettiği bu tembelliği bizzat kendisi gözlemlemiştir. Yaşamış olduğu asır ve özellikle *Latâifü'l-minen* ve *Tenbihü'l-ğâfilîn* gibi eserleri incelendiğinde bu durum açıkça anlaşılmaktadır. Şa'rânî bu iki kitabında yaşamış olduğu zamanın çalkantılı halinden söz eder.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır.

Allah'tan (c.c.) bu çalışmayı herkes için yararlı kılmasını dilerim.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOSTLUĞUN ÖNEMİ

Allah (c.c.) için dostluk kurmak, İslâm'ın temel prensiplerinden biri olup beraberinde pek çok hayırlar getirir. İslâm âlimleri her zaman Allah için dostluk kurmaya teşvik etmişlerdir. İnsanlara yakın olup dostluklar kurmanın türlü sıkıntıları beraberinde getireceği, birtakım hak ve hukuklar doğuracağı ve tâatle iştigalden alıkoynacağı düşüncesiyle uzletin daha emin bir yol olduğunu söyleyenler de olmuştur. Ancak bu durum, henüz seyr ü sülûkunu tamamlamamış mürid için geçerlidir. Bir kimse sülûkunu tamamlayıp kemâle erdikten sonra halkla beraberken hâlîkı müşahede edebiliyorsa bu kimse için insanların arasına karışmak daha hayırlıdır. Hatta bazılarının söylediği gibi insanların arasına karışmak, bu kişi için yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk halini alır.² Ne

2 Şa'rânî'nin (r.a.) açıkladığı gibi uzlet, seyr ü sülûkun başlarında arzu edilen bir durum, sonlarında ise ibadetle daha fazla meşgul olmak için insanın yegâne huzur bulduğu bir hâlettir. Henüz terbiye ve tezkiye gibi seyr ü sülûkun ilk evrelerinde olan mürid için uzlet hali, bazı kimselerin düşündüğü gibi tam bir uzlet değildir. Aksine müridin sülûkuna yön veren, mürşidin gözetimi altında sürdürülen bir uzlettir. Mürid, sâlihlerin makamına ancak tarikin rükünlerinden biri olan ilim tahsili ve nefis tezkiyesiyle erişebilir. Bu ise ilim ve amel ehli sadıklarla birlikte olmakla, onlar gibi yaşamakla mümkün olur. Bir müridin insanlardan uzaklaşması ona yarardan çok, zarar getirir. İnsanlardan uzak yaşayan biri nasıl ilim öğrenebilir, kitap ve sünnetle nasıl amel eder, nasıl salâh üzere yaşar? Dostluğa dayanan ilişkiler kurmanın, tarikin rükünlerinden biri olduğu ve marifet ehline tâbi olmanın vâcibi olduğu unutulmamalıdır. Sâvî, *Cevhere*'nin müellifi Lekânî'nin

Mâlik, diğer ulemâ...

Ebü'l-Kâsım ümmetin imamlarıdır

Vâciptir onlardan birine tâbi olmak

Bu hükmü beyan eder açıkça ulemâ

beyitlerini açıklarken şöyle der: "... Aynı şekilde Cüneyd'in izinden gitmek, ne usûlde ne de fûrûda kuru bir taklit olmayıp sünnete uygun olarak nasıl amel edileceğini öğrenmeye dair bir tâbiyyettir." (*Şerhu's-Sâvi 'alâ Cevheretü't-tevhid*, s. 343) Tasavvuf ehli uzlet dediğinde bunu bütünüyle insanlardan uzaklaşmak olarak anlayan kişi, Allah'ın (c.c.) "*Hayır, o Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde yer eden apaçık âyetlerdir.*" sözünü anlamamıştır.

Diğer yandan uzlet, zaman zaman arzu edilen bir durumdur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Hira mağarasına giderek halvet ve uzlete çekilmesi konusunda Saîd Ramazân el-Bûtî şöyle der: "Bî'setten önce Resûlullah'a (s.a.v.) sevdiren bu halveti yaşamak, başta İslâm davetçileri olmak üzere Müslümanlar için son derece önemlidir. Bu olay; Müslüman ne kadar güzel ahlâklı olursa olsun, ne tür ibadetler yaparsa yapsın, tüm bunlara kendini hesaba çekeceği, Allah'ı (c.c.) murâkabe edeceği, kâinat ve kâinattaki Allah'ın (c.c.) azametini dair deliller üzerinde düşünebileceği uzlet ve halvet saatlerini eklemedikçe bu kimsenin Müslümanlığının tamam olmayacağını açıkça ortaya koymaktadır. İslâm'ı doğru yaşamak isteyen sıradan bir Müslüman hakkında durum bu ise kendini Allah'a (c.c.) davete adayacak, insanları hak yola sevk edecek bir mürşidin durumu nice dir?" (*Fıkhu's-siyre*, s. 92)

Seyr ü sülûka yeni başlayan müride gelince onun şöhret olması, ilim ehli olduğuna iddia eden bazı cahillerin de teşvikiyle başına geleceklere düşünmeden adını duyurmaya çalışması kendisi için son derece tehlikelidir. İbn-i Abbâd er-Rundî (792 h.) şöyle der: "Mürîd için şöhret olmasından, adının duyulmaya başlanmasından daha sakıncalı bir şey yoktur. Zira bu terk etmekle emrolunduğu hazların en büyüğüdür." (*Gaysü'l-mevâhib*, s. 76)

Mürîd belli bir olgunluğa erişmişse şöhret olmaya çalışmak yerine taşıdığı emaneti ehline ulaştırmaya, yüklediği mesajın şerefine uygun biçimde davranmaya çalışmalıdır. "*Allah'a çağırın, iyi iş yapan ve 'Ben Müslümanlardanım.' diyen birinden daha güzel sözlü kim olabilir?*" (Fussilet, 33)

Netice itibariyle insanlarla ilişki içerisinde olmak her halde iyidir. Ama bu ilişkinin nasıl olacağı kişiden kişiye değişir. Şöyle ki İslâm'ı layıkıyla yaşamakta güçlük çeken kişi sâlihlerle, ilim ehli, ahlâk sahibi kişilerle birlikte olmalıdır. Kâmil biri, farklı farklı topluluklarla oturup kalkarak onlara Allah'ın (c.c.) dinini anlatmalı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahlâkını sevdirmelidir. Ariflere gelince bu kimseler müellifin ileride tekrar değineceği üzere ahir ömürlerinde uzlete meyleder, mevâlâlarıyla baş başa kalmak isterler.

var ki arifler ömürlerinin son demlerinde, tıpkı ilk evresinde olduğu gibi, yalnız kalmayı yeğler. İnsanlara ayıracak fazla bir zamanları olmaz. Nitekim Nasr sûresi indiği zaman³ Allah Resûlü (s.a.v.) de uzlete çekilmişti.

Netice itibariyle mutlak manada uzletin ya da mutlak manada insanların arasına karışmanın daha faziletli olduğunu iddia etmek doğru değildir.⁴

3 Bu sûre ile Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) öleceği haber verilmişti. İmam Buhârî (r.a.) *Sahih*'inde İbn-i Abbâs'tan (r.a.) şöyle rivayette bulunur: Ömer (r.a.), Bedir Harbi'ne iştirak etmiş yaşlı sahâbilerle beraber beni de istişâre meclisine dahil etti. Sahâbilerden biri buna içerledi ve Hz. Ömer'e "Bu neden bizimle beraber oluyor? Oysa bizim onun yaşıtı çocuklarımız var." dedi. Hz. Ömer, Allah Resûlü'ne (s.a.v.) yakınlığını ya da ilmini ve zekâsını kastederek "Bildiginiz bir sebepten dolayı." diye cevap verdi. Derken bir gün beni çağırırdı ve büyük sahâbilerin meclisine aldı. Sanırım beni büyüklerin meclisine çağırarak ne kadar doğru yaptığını onlara göstermek istiyordu. Sahâbilere "Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde..." diye başlayan Nasr sûresi hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. Bir kısmı "Yardım görüp fetih gerçekleşince Allah'a hamd ve istiğfar etmekle." dedi. Kimi de hiçbir yorum yapmadı. Hz. Ömer bu defa bana hitaben "Ey İbn-i Abbas! Sen de böyle mi diyorsun?" dedi. Ben "Hayır." dedim. "Peki, ne diyorsun?" diye sordu. Ben de "Bu sûre, Hz. Peygamber'in ecelinin kendisine bildirildiğini ifade etmektedir. 'Allah'ın yardımı ve fetih sana gelince ki, bu senin ecelinin geldiğinin alametidir, Rabbini hamd ile tespih et, bağışlanma dile. Çünkü o tövbeleri kabul edendir.' buyuruluyor." dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer "Ben de bu sûreden senin dediğinden başkasını anlamıyorum." dedi. Dolayısıyla sûrede yapılması emredilen tespih ve istiğfar, ahirete yönelik çalışıldığının en belirgin göstergelerindedir. Nitekim İkrime (r.a.), İbn-i Abbâs'tan (r.a.), "*Allah Resûlü (s.a.v.), ahirete dönük çabaların en önemlisine başlamıştı.*" şeklinde bir hadis aktarır. Bu hadisi Buhârî ve Taberânî rivayet etmiştir.

4 Allah (c.c.) şöyle buyurur: "*Doğrusu ortaklıkların çoğu, birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna.*" (Sad, 24) Uzlet ve birliktelik hakkında şöyle denilmiştir:

Yalnızlık kötü arkadaştan,

İyi arkadaş yalnızlıktan yeğdir.

Ebü'l-leys es-Semerkindî bu hususta şöyle der: "Bazıları insanların arasına karışmaz, uzleti tercih eder, selametin uzlette olduğunu söyler. Biz

Diğer bir husus ise aşağı seviyede olan birinin daha üstün konumdaki biriyle kurduğu ilişki aslında dostluk diye isimlendirilemez. Bu bir eğitim ve terbiye işidir, bir hizmettir. Dost denilince aynı seviyedeki insanlar akla gelir. Dolayısıyla mürid ile şeyh arasında, sahâbî ile peygamber arasında dostluktan söz edilmesi mecazdır.⁵

DOSTLUĞUN ÖNEMİNE DAİR RİVAYETLER

Yapılacak olan bir işin doğruluğuna dair delilleri bilmek, bu işe karşı duyulan isteği daha da arttırır. Bu nedenle Allah için sevmenin önemine dair bazı rivayetleri burada zikredeceğiz.⁶

ise ‘Bir kimsenin uzlette kalması, dinî yaşamı için daha hayırlı ise uzletle seçsin. Yok, eğer yalnız kaldığında birtakım vesveselerle uğraşıp duracaksa sorumlu davranması ve saygılı olması koşuluyla onların arasına karışması, kendisi için daha hayırlıdır.’ deriz.” (*Bustânü’l-ârifin*, s. 22-23)

- 5 İmam Kuşeyrî (r.a.) risalesinde şöyle der: “Üç çeşit dostluk vardır: Kendinden üstün olan kimseyle kurduğün dostluk; aslında bu bir çeşit hizmettir. Kendinden daha aşağı seviyede olan kimseyle kurduğün dostluk; o kimseye karşı şefkatli ve merhametli olmanı gerektirirken onun da sana karşı saygılı ve uyumlu olmasını gerektirir. Akranlarıyla aranda kurduğün dostluğun temelinde ise âlicenaplık ve diğergâmlık yatar.” ve bu açıklamasını destekler mahiyette sözlerini şöyle sürdürür: “Bir arkadaşımız Mansûr b. Halef el-Mağribî’ye, Ebû Osmân el-Mağribî ile kaç yıl dost olduklarını sorduğunda, kızgın bir şekilde göz ucuyla bakarak, ‘Ona dostluk etmedim, bir süre hizmetinde bulundum.’ diye cevap verdi.” İlim talebesi “Ben falan âlimin hizmetçisiyim.” dediği vakit, bu sözleriyle üstadının seviyesinin üstünlüğünü kabullenmiş ve onunla birlikte olduğunu ima etmiş olur. Elbette bunun için yalnızca büyüklerle birlikte oturup kalkmak yeterli değildir. Onların ilminden istifade etmiş olmak gerekir. İbn Atâullah el-İskenderî (r.a.) şöyle der: “Büyüklerle her oturup kalkan kişi bu birliktelikten istifade etmiş sayılmaz. Onun için şeyhlerin dostluğunu kurtuluşunuzun güvencesi olarak görmeyin. Nitekim bazı cahiller, ‘Efendim falan zatın yanında bulundum, efendim falan zatı gördüm.’ der ve birtakım yalan yanlış iddialarda bulunur. Oysa şeyhlerinin yanında bulunmaları, onların takvâsını arttırmalıydı.” (*Tâcü’l-ârûs*, 45)

- 6 Bu deliller arasında Kur’ân-ı Kerim’den şu âyetler zikredilebilir:

“Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah yedi insanı arşının gölgesinde barındıracaktır: Adil devlet başkanı, Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç, kalbi mescitlere bağlı Müslüman, birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insan, güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine ‘Ben Allah’tan korkarım.’ diye yaklaşmayan yiğit, sağ elinin verdiği sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse ve tenhada Allah’ı anıp göz yaş döken kişi.”⁷

“Nefsım yed-i kudretinde olan zata yemin ederim ki iman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız! Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yaygınlaştırın!”⁸

“Bir adam, başka bir köydeki din kardeşini ziyaret etmek için yola çıktı. Allah, adamı gözetlemesi için geçeceği yol

“*Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve doğrularla beraber olun.*” (Töve, 119).

“*Rablerinin rızasını dileyerek sabah akşam O’na dua edenlerle birlikte sebat et.*” (Kehf, 28)

“*O gün, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar dışında, dost olanlar bile birbirlerine düşman kesilirler.*” (Zuhruf, 68)

Allah (c.c.), Mûsâ’nın (a.s.) diliyle Hızır (a.s.) hakkında şöyle buyurur: “*Sana öğretilen şeylerden doğruyu bulmama yarayacak bir bilgiyi öğretmen için sana tâbi olayım mı?*” (Kehf, 66)

7 Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, 1423; Müslim, *Sahîhu’l-Müslim*, 1031.

8 *Sahîhu’l-Müslim*, 54.

Hadiste insanlar arasına karışmaya, kaynaşmaya teşvik vardır. Müslümanların şiarı olan selam, bu kaynaşmanın öncelikli sebeplerinden biridir.

Hadisi yorumlarken İmam Nevevî (r.a.) şöyle der: “Hadisten, Müslümanlar arasında ikili ilişkilerde bağları bütünüyle koparmamanın, ayrı düşmemenin, Allah’ın selamına nefsanî duyguları karıştırmamanın ve selamlaşmanın sadece arkadaşlar ve dostlar arasında olmamasının gerekliliği anlaşılmaktadır.”

üzerinde bir meleği görevlendirdi. Adam meleğin yanına gelince melek:

- Nereye gidiyorsun? diye sordu.

Adam:

- Şu ileriki köyde bir din kardeşim var, onu ziyarete gidiyorum.

Melek:

- O adamdan elde etmek istediğin bir menfaatin mi var?

Adam:

- Yok hayır, ben onu sırf Allah rızası için severim, onun için ziyaretine gidiyorum.

Bunun üzerine melek, ‘Sen onu nasıl seviyorsan Allah da seni öylece seviyor. Ben, bu müjdeyi vermek için Allah’ın sana gönderdiği elçisiyim.’ dedi.”⁹

İbn-i Asâkir ve diğerleri şöyle rivayet eder: “Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah şu yedi insanı arşının gölgesinde barındıracaktır: Allah’ı andığı vakit gözünden yaş boşanan, sevdiği kişiyi yalnızca Allah için seven, kalbi mescitlere bağlı olan, sağ eliyle verdiği sadakayı sol elinden bile gizleyen kişileri. Adil yönetici ile kendisiyle beraber olmak isteyen kadını sırf Allah’tan korktuğu için reddeden kişi ve düşmanla karşılaşan bir birlikte bozguna uğradıktan sonra birliğin arkasını koruyan, nihayetinde birlikle beraber kurtulan ya da şehit olan kimseyi.”¹⁰

Beyhakî, *Esmâ*’da şöyle rivayet eder: “Başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah şu yedi insanı arşı-

9 *Sahîhu’l-Müslim*, 2567; Buhârî, *Sahîhu’l-edebü’l-müfred*, 350.

10 İbn-i Asâkir, *Târih-i İbn Asâkir*, 66/224.

nın gölgesinde barındıracaktır: Kalbi mescitlere bağlı olan, güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine 'Ben Allah'tan korkarım.' diye yaklaşmayan kişiyi, Allah için birbirlerini seven iki kişiyi. Allah'ın haram kıldığı şeylerden gözünü sakınan, Allah için düşmana karşı nöbet tutan ve Allah korkusuyla ağlayan kişileri."¹¹

"Allah'a imandan sonra yapılacak olan en akıllıca iş, insanlara kendini sevdirmektir. Dünyada insanların sevgisini kazananlar cennette kıdem sahibidir. Cennette kıdem sahibi olan kişi elbette cennetlidir."¹²

"Mümin sever, sevdirebilir. Sevmeyen, sevdirmeyen kimsede hayır yoktur. İnsanların en hayırlısı insanlara en fazla yararı dokunan kimsedir."¹³

"Allah için seven, Allah için öfkelenen, Allah için verip Allah için engel olan kimse imanını kemâle erdirmiştir."¹⁴

"Amellerin en faziletlisi Allah için sevip Allah için öfke duymaktır."¹⁵

"İmanın en güzel örnekleri Allah için sevmeniz, Allah için öfkelenmeniz, dilinizi zikirde kullanmanız, kendiniz için istediğiniz şeyleri başkaları için de istemeniz, istemediğiniz şeyleri başkaları için de istememeniz ve hayır konuşmanız ya da susmanızdır."¹⁶

11 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfât*, 79.

12 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 8061.

Güler yüzle, hediyelerle ve iyilikte bulunarak kişi kendini sevdirebilir. "Başkalarının elinde olan şeyler için beklenti içerisine girme ki insanlar seni sevsin." hadisinde işaret edildiği üzere, "İnsanların hoşlandığı şekilde davranarak da sevgi kazanılır." denilmiştir.

13 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*; 6/58.

14 Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvud*, (4681).

15 *Sünen-i Ebû Dâvud*, 4599.

16 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/247.

“Allah kıyamet günü: ‘Celalim hakkı için birbirini sevenler nerede? Onları bugün gölgemde gölgelendireceğim.’ diye seslenir.”¹⁷

“İnsanların arasına karışıp onlardan gelen sıkıntılara katlanan mümin, böyle yapmayan müminden daha üstündür.”¹⁸

“İslâm’ın en muhkem kurallarından biri Allah için sevip Allah için öfkelenmenizdir.”¹⁹

“Allah için birbirlerini sevenlerin odaları cennette doğudan ve batıdan görünen yıldızlar gibi parıldar. ‘Bu odalar kim için?’ diye soranlara: ‘Bunlar Allah için birbirini sevenlerindir.’ denir.”²⁰

“İmanın tadına varmak isteyen kişi, sevdiği zaman yalnız Allah için sevsin.”²¹

“Benim için birbirini seven, bir araya gelen, paylaşan ve ziyaretleşen kişiler sevgimi hak eder.”²²

“Biri doğuda, diğeri batıda olan iki insan birbirini sevsin Allah ‘İşte benim için sevdiğin kişi bu.’ diyerek kıyamet günü onları bir araya getirir.”²³

“Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

- Allah’ın bazı kulları vardır ki ne şehit ne de peygamber olmalarına rağmen şehitler ve peygamberler dahi onların Allah’a yakınlıklarına ve Allah katındaki değerlerine gıpta ederler, der.

17 *el-Müsned*, 2/237.

18 *el-Müsned*, 2/43.

19 *el-Müsned*, 4/286.

20 *el-Müsned*, 3/87.

21 *el-Müsned*, 2/298.

22 Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 20/150.

23 *Şuabü’l-îmân*, 9022.